

Te mana ni Vosa kei na i Tofo...
 Institute of Fijian Language and Culture
 at Lotus Street, Suva, Fiji

BIRTH

Investigator: Torika.0

Interviewee: Siteri Nasumusumu...Naibitu, Tokatoka, Tailevu

ULUTAGA: NA SUCU NI DUA NA GONE .

- Ni sa vakawatitaki edua na marama ka sa na tiko sara ga ena nona vale ni vakawati. Sa na oti ga e vica na vula sa vakila sara na yaelwa ni sa tiko bibi baleta ni sa sega ni yacovi koya tiko na nona mate ni vula. Ena tikini siga sara ga oqori sa dau dau tekivu kina na wiliwili nei yalewa. Oti sa tukuna sara yani vua na turaga na watina ni sa tiko vua na gone. Sa na qai tavi nei tagane me vakarogotaka vua na mrama na tinana ni sa tiko bibi na watina. Eratou sa na qai vakarautaka edua na kamunaga me lai tukuni yani veiratou na wekani yalewa se veirau na nona i tubutubu. Sa dau lai vakacabori yani na tabua oqo ka vakaraitaki yani kina ni sa tiko bibi na luvedrau. Eratou sa mani lesu tale mai ena nodratou i tikotiko. Sa oti e dua na vula erau sa qai dau lako mai nai tubutubu nei yalewa ka rau mai kera na luvedrau me lai tiko mada vakalailai veirau. Baleta gona na kenasega ni vinakati me lutu na gone se merau moce vata tale kei tagane. Kevaka e vakadonuya ko tagane ia e vinaka sa na qai lako na yalewa me lai vakadeitaka na nona tiko bibi baleta nz

Cont'd Page 2.

- kena maroroi na gone ka sa tiko vua. Ena dau lai tiko ko keya na yalewa ka yacova sara ni sa vula walu sa ratou qai lakova tale yani na wekani tagane me sa mai wawa vakasucu veiratou. Eke sa qai lesu tale ko yalewa ka sa mai waraka tiko na nona gauna ni vakasucu. Sa na vakrautaka toka ko tinai tagane na veika kece me baleta na nona vakasucu na vugona. Sa yacova mai na gauna sa vula ciwa mai kina ka sa wili tikini siga tiko. Vakalailai ga sa mosi mai na dakuka kei na ketena sa na tukuna sara yani vua na marama na nona Nei ni sa mosi tiko mai na dakuna. Sa kila sara eke na nona Nei ni sa taratara tiko na vugona. Sa na talatala sara yani me lai lako mai na marama vuku ka dau mai qarava na vakasucu. Eke sa na vakarautaka tu mai na veika kece ena mai vakayagataka ena gauna ni vakasucu. Ko tagane sa na vakarorogo tu ga se cava na kena macala.

- Ko cei na marama vuku ?

- Na marama vuku oqo sai koya sara ga ka dau qarava na vakasucu baleta ni kila vinaka tu ko koya na veika kece me baleta na vakasucu. E vaka me nona taledi na dau veivakasucumi baleta ni soli mai vua na Kalou. Koya gona ka dau yacana ta kina na marama vuku. Sa na kauta tiko mai ko koya na qani kai vata na wa vau.

Sa na yaco ga mai ka ma tara sara na ketei koya ka sa taratara tiko. Sa na kila sara ko koya na gauna ena vakasucu kina na marama oqo kei na vanua sa tiko kina na gone.

Cont'd Page 3.

- Vakalailai ga sa na tukuna sara vua na marama oqo me taura na kau ka tiko e cake. Me qai lili kina sa qai gu sobu eke sa na kacabote mai kina na nona wai ka sa vakaraitaka sara tu ga oqori ni sala ni gone. Sa qai dau tu vakarau koya na marama vuku me sa vakarau vakayacora na nona i tavi. Sa na davo tale na marama koya ka sa qai vakatusaga tu yani me vakarawarawataka vua na marama vuku na nona qarava na nona i tavi. Ni sa gole sobu mai na gone edau liu mai na uluna. Ni sa na raica na marama vuku na tikina oqo sa qai toso yani ko koya ena ruku ni yagona me tara na gone. Ni sa basika mai na uluni gone sa na tara sara yani, saqai tukuna vei tinai gone me ku tale. Ni gu ga vakadua sa lutu sara mai ki tuba na gone, lako vata tale ga mai na dra. Na tikina oqo edau qarauna sara na maramvuku, ni sa lutu rawa ga mai ki tuba na gone sa tara sara yani na marama vuku na ka biuta toka vakatiki-tiki baleta gona me kakua ni luvu na gone. Sa dau biu toka yani ena dua na yasana, saqai vakaraica toka na marama vuku oqo na nonai vicovico. Ni sa lutu rawa mai na nona i vicovico, sa qaidau taura ka qai waraka na toka na gauna merau veisoli i cegu kina ko tinani gone vei luvuena. Ni sa raica ga na marama vuku sa vulavula mai na nona i vicovico na gone sa vesuka sara ka qai musuka yani ena qani kai ~~gagata~~. Oti lai vakasavasava taka yani vakatotolo na gone ka sabisa qai vakaterega

Cont'd Page 4.

- ena wai sa na tagi sara mai na gone. Oti sa qai ologi koya toka ena dua na tawelu. Sa qai masia mai na serei tinani gone me lutu laivi mai nai tokatoka ni gone. Oti ga sa lutu sara mai nai tokatoka ni gone ka sa mani vakasavasavataka sara yani na yagoni marama koya. Sa oti koya erau sa qai davo yani na veitinani vou. Sa na kau sara yani nai tokatoka ni gone me lai bulu. Kevaka e gone ulumatua ni gauna ga sa vakasavasavataka oti ga sa na keveti sara tiko me yacova sara na bogi tini.
- Edau kila vakacava na tinani gone ni sa vakarau vakasucu?
- Sa na mosi veitarataravi mai na dakuna kei na ketena, ka sa na kacabote tale ga mai na nona wai ni qori sai vakaraitaki ni sala ni gone.
- Na cavaedau yaco ke sega ni lutu rawa mai ki tuba na gone?
- Oqori edau vakaraitaki ni dua na leqa ka dodonu me tuku tuku vakadodonu ko tinani gone. Baleta ni so edau moce vata tale tiko kei watina ni sa tiko bibi edua na yalewa edau dua tiko na kena tabu.
- Na cava beka na tabu koya ?
- E tabu ni moce vata kei watina baleta ni na baci sagai koya tale na watina ka rawa ni dua kina na leqa. Edau vakatau sara toka vua na watina na nona maroroi koya vinaka ena gauna ni nona tiko bibi.
- Edau qai kilai vakacava na nodrau moce vata kei watina ?
- Edau tauramai na nona sulu i loma na marama koya na

Cont'd Page 5.

- marama vuku ka qai tokia yani ena wai vakaviti ka dau vakarautaki baleta na tikina oqo. Kevaka e roka dromodromo ia kena balebale ni rau moce vata tiko kei tagane. Ni sa na mai tarogi tale ka sa vakadonuya ko koyagaunavata talega sa na lutu mai kina na gone ki tuba. Kevaka e sega enadua na leqa ena yacovi rau vakaveitinani. Edau tabu talega ni kani na kakana damudamu baleta de qai tauvi karokaro na gone ena gauna ni nona sucu.
- Na cavaedau davora na marama vakasucu ?
- Sa dau tevu na nona ibe kei na dua na gatu me tevu tu e cake. Na gatu oqori edau qai olo kina nai tokatoka ni goneena kena lai bulu yani.
- Na cava tale dau yaco ni sa sucu oti na gone ?
- Sa na qai mai tiko yani ko ira na marama mera mai Bikabika, ni ra mai keveta tiko na gone ka yacova sara yani na bogi tini. Edau sega ni moce era na gone ka yacova sara ni sa oti na bogi tini.
- Na cava edau yaco ena bogi va ?
- Edau vakayacori kina edua na magiti kedrau na veitinani baleta ni rau sa bula. Edau vakatokai tu na magiti oqo me kedrau i Burua na veitinani.
- Ocei edau vakarautaka na kena kakana na tinani gone ?
- Sa dau digitaki edua medau qarava na kena na tinani gone, ia edau kania tu ga na Ba sega ni vakamasima. Edau kania ga na kakana dradraru baleta na mena sucu na gone.

- Edua tale na ka ko via talanoa taka ?
- Ni sa oti na bogi va sa qai dau waraki na bogi tini.
Ena bogi tini oqo qai dau vakacabori tale ga kina edua na magiti vata na kena i coi veiratou na wekani yalewa. Sa qai vakatarai talega eke me kani a na kakana vakamasima na tinani gone vou. Sa na rawa tale ga ni qai kana ika. Ni sa oti ga na bogi tini sa oti talega na ka e vakayacori baleta rau na veitinani. Edau vakarautaki tale na nodrau i davodavo mai veirau nai tubutubu nei tagane vakakina na nona i tubutubu na yalewa. E rawa ni dau ruasagavula na ibe vata na masi kei na gatu merau mai dau davoca tu na veitinani me yacova sara na bogi tini.
Sa kena levu ga koya.

S A O T I